

ДИСКУСИЈА

О НАУЧНОМ МЕТОДУ И НАУЧНОМ МОРАЛУ ЈЕДНОГ КРИТИЧАРА

*(Поводом текста др Новице Војиновића о књизи —
„Законик књаза Данила“)*

„Омладински покрет“ у броју 111 од 8. јуна 1983. у рубрици Полигон арпумената и „Политика“ од 15. јуна у рубрици Међу нама објавили су текст др Новице Војиновића под истим крупним насловом „О једном промашеном издању“ и с поднасловима: „Др Јован Бојовић: Законик књаза Данила, Титоград 1982. год.“ (у „омладинском покрету“) и „Др Јован Бојовић је писац Законика књаза Данила издатог у Титограду 1982. године“ (у „Политици“).

Када сам прочитао први од ова два текста, упитао сам се — да ли су могући овакви фалсификати текста у мојој књизи и такво његово представљање југословенској јавности, поготово од стране једног редовног професора (политичког система, на Правном факултету у Титограду). На жалост, увјерио сам се да је то могуће. Пошто је тај текст подробнији у „приказивању“ моје књиге у „Омладинском покрету“, углавном ћу одговорити на њега, тим прије што ће то бити и одговор на онај објављен у „Политици“. Али, прије тога морам напоменути: У својој 23-годишњој научној пракси нијесам наишао на такво извитоперивање текста као што је оно из пера Н. Војиновића. Дешава се да човјек мрзи човјека, али правим научним радницама мора бити страна мржња према тексту и чињеницама. У жаркој жељи да пред јавношћу што боље оцрни моју књигу, и то баш у листу намијењеном омладини којој и ја предајем, Војиновић је показао помањкање научног морала, мржњу, пакост, подметање, незнање, конфузност и сл. Неодољива жеља да оствари замишљени циљ довела га је до недопустивог поступка према дјеловима текста у мојој књизи, а у науци (и не само науци) такав поступак зове се фалсификат. Да ли је овим пос-

тигао циљ — читаоци ће сами закључити. Што се мене тиче, то његово писање о мојој књизи не смета ама баш ништа ни мени лично нити мом научном утледу, јер ће се о овим питањима и даље писати све док се буде изучавала државноправна историја Црне Горе. Припадам оним научним радницима који су мишљења да сваки рад може да буде још бољи.

Војиновић фалсификује мој текст и када га цитира и када га интерпретира. Он даје паушалне оцјене, комбинујући разне неистине, служећи се недозвољеним и науци туђим средствима. Зато не бих ни обраћао пажњу на ту његову писанију, када у питању не би било јавно гласило. Овако, одлучио сам да читаоце упозорим на неке чињенице, па нека сами виде и оцјене како Војиновић крајње злонамјерно и неодговорно пише о мојој књизи.

Да би се лакше видјело како Војиновић врши разне комбинације, фалсификате и измишљања, приморан сам да идем оним редосљедом којим он пише. Исто сам тако приморан да цитирам оне дјелове његовог текста који се заснивају на невјероватним измишљањима каква се тешко налазе и у фантастици. (На његове паушалне оцјене нећу се освртати). Обавијестићу, дакле, читаоце, са пуном људском и научном одговорношћу, о најординарнијим неистинама Новице Војиновића. Јер сваки који пише о неком проблему из прошлости зна да ће о томе писати и други из савремене и будућих генерација, па је сваком ствараоцу и те како стало да његов рад што дуже живи, чак и после ауторове физичке смрти.

Што се тиче назива који је мојој књизи дао Н. Војиновић — „Јован Бојовић је писац Законика књаза Данила“, желим да кажем ово: рођен сам осамдесет година послеје доношења Законика књаза Данила, па не могу бити његов „писац“. Овако нешто може да напише само Н. Војиновић.

Послије наслова књиге, који је дат у „Омладинском покрету“ и који није тачно наведен, слиједи сљедећи текст Војиновића:

„Крајем маја 1983. године, Историјски институт у Титограду издао је публикацију: ЗАКОНИК КЊАЗА ДАНИЛА, у луксузној опреми и неуобичајно високом тиражу (2000 комада). Аутор публикације је директор Института др Јован Бојовић, који је и уредник издања, одговара за издавача, писац предговора итд. У свему судећи, на омоту књиге се, ни мање ни више, него осам пута понавља име и титула: првих 75 страница је Бојовићевог коментара Даниловог законика, а наредних 100 страна су испуњене са три фотокопије Законика: штампани текст, наводни оригинал рукописа и превод Законика на савремени књижевни језик“.

Ево које су нетачности у цитираном тексту:

1) Н. В. пише да се књига појавила „крајем маја 1983. године“, а приказ на моју књигу објављен је у „Побједи“ од

7. 5. 1983. године. Можда ће Н. В. „доказати“ да је 7. мај исто што и крај маја;

2) Н. В. сервира читаоцу своја „виђења“ књиге, а у свом слепилу није у стању да уочи ни тачан назив Историјског института СР Црне Горе, који је истакнут на насловној страни књиге;

3) Моја књига није објављена „у луксузној опреми“ већ у тврдом повезу као и све књиге ове серије (књиге 6, 7, 8, 11, 12) едиције *Из прошлости Црне Горе*. Ко се бави књигом зна шта значи луксузно опремљена књига;

4) За Н. В. је, ето, неуобичајено висок тираж 2000 примјерака (или „комада“, ако Н. В. баш хоће). Узгред да напоменем: Институт је објављивао књиге и у тиражу од 3000 примјерака. Бивало је заиста случајева да објавимо књиге и у тиражу мањем од 1000—1500, али такви тиражи су одавно распродати, а ми немамо могућности да поновимо таква издања;

5) Н. В. није у стању да прочита ни тачан назив издавача на насловној страни и погрешно га сервира читаоцу, а види да је Јован Бојовић директор, мада то у књизи нијудје не пише;

6) Да је Н. В. у стању да напише објективан приказ и да му ум није помрачен неком унутрашњом мржњом, онда би могао различити да писац предговора није уредник него аутор књиге;

7) Н. В. пише: „на омоту књиге се ни мање ни више него осам пута понавља име и титула: проф. др Јован Бојовић“. Опет он види оно што нико други не може видјети, јер моја књига нема омота, а на корици, поткорици и рбату књиге само се по једном помиње име писца, као и на свим књигама на свијету које имају аутора. Да би се у то увјерили, читаоци не морају куповати књигу, већ то могу видјети и у књижарским изложима.

8) Књига се не састоји „од два дијела“, како наводи Н. В., већ из сљедећих цјелина: Предговор, О изворима и литератури, Рад на изради Законика, Извори Даниловог законика, Садржина Законика, Примјена Законика, Рукопис Законика, Штампане Законика, Текст Законика, Факсимил рукописа Законика, Факсимил издања из 1855, Валтазар Божић: Опаске о Даниловом Законику, Законик књаза Данила. Овдје не рачунам попис извора и литературе, регистре (предметни, личних и географских имена), резимеа на руском и француском језику и географску карту Црне Горе из 1859/60;

9) Н. В. истиче да „првих 75 страница“ чини мој коментар, што такође није тачно, јер је 81. страна у ствари насловна страна фотокопије оригиналног рукописа Законика, а од 141. стране до краја 188. текст који сам транскрибовао и дао му објашњења, резимеи, извори и литература;

10) Није тачна ни тврдња да је „наредних 100 страница“ испуњено „са три фотокопије Законика“. Ја сам објавио два факсимила Законика, и то: факсимил оригиналног рукописа и

факсимил првог (Медаковићевог) издања из 1855, што укупно износи 52 стране, а не 100 како то „види“ Н. В.;

11) Трећу „фотокопију“ Законика у мојој књизи „видио“ је само Н. В.;

12) Н. В. доводи у сумњу чак и оригинал рукописа тиме што употребљава реч „наводно“. Ономе ко сумња у мој податак преостаје да сам погледа књигу и да се увјери. А то да сам први објавио факсимил оригиналног рукописа Законика књаза Данила не може оспорити чак ни Н. В.;

13) Није тачно ни да сам објавио „превод Законика на савремени књижевни језик“, јер за тим није ни било потребно. Ја сам само извршио транскрипцију текста према савременим правописно-ортографским узусима. Онај који се разумије у ову материју разликује превод од транскрипције (а то, на жалост, није случај са мојим „приказивачем“);

14. Умјесто 188 страна, колико књига има Н. В. види 175!

Дакле, у првом пасусу од четири реченице Војиновић је направио 14 нетачности и фалсификата!

У наредном пасусу Н. В. пише следеће:

„Око 8 мјесеци прије Бојовићеве публикације, објављена је на Цетињу, историјско-правна студија др Петра Ђ. Стојановића, под насловом: „Законик владике Петра I и Данилов законик“, са фотокопијама оба законика“.

1) Није тачно да је „око 8 мјесеци“ прије моје књиге изашла из штампе књига П. Стојановића, јер сам књигу Стојановића добио од уредника и приређивача фототипских издања др Душана Мартиновића децембра 1982. године. Можда је она изашла и претходног мјесеца, но то није битно. Сам П. Стојановић у својој књизи пише: „У дневном листу, Побједа (Титоград) од 24. марта 1982. године, др Ј. Бојовић саопштио је да посједује оригинални рукопис Даниловог Законика који науци, до сада, није познат, а који садржи извјесне новине у односу на штампани текст Законика. Та чињеница није била позната аутору ове студије“.

2) Није тачно ни то да је књига П. Стојановића објављена под насловом који наводи Н. В., већ под насловом „Законик обшћни црногорски и брдски — Законик Данила првог. Фототипско издање (са историјско-правном студијом др Петра Ђ. Стојановића)“.

Дакле, у пасусу од једне реченице Н. В. је учинио двије нетачности и фалсификата.

У наредна два пасуса Н. В. ништа не наводи конкретном, осим цитата из приказа моје књиге у *Побједи* (У поплави књига које прелисују оно што су други написали ово је свежи принос радње на основу самосталног изучавања извора“). Све је уопштено. То што је написао производ је најневјероватније фантазије, злобе и мржње, а такви његови „аргументи“ су непознати чак и у најчешћој непријатељској пропаганди.

Дакле, све што је написао у два пасуса, осим наведеног цитата, измишљено је и нетачно.

У другој реченици наредног пасуса Н. В. пише: „Бојовић даље каже да је успио да *комплетно и у цјелини*’ (подвукао Ј. Р. Б.) обради законодавни рад Петра Првог, а затим и Законик књаза Данила, да ријешити проблеме у тој области“.

Он је заборавио да мој текст који цитира у наредном пасусу говори сасвим супротно. Ево тог цитата, само што он није „на првој страници“ већ на петој страници Предговора књиге:

„Обрадивши законодавни развитак Црне Горе у периоду митрополита Петра I Петровића приступио сам обради и законодавног рада књаза Данила, сматрајући да се путем изворне обраде појединих крупних питања може комплетније написати правна историја Црне Горе“.

Према томе, ја нијесам написао да сам *„комплетно и у цјелини“* обрадио иједно питање.

Дакле, овакво „цитирање“ наводно мога текста (*комплетно и у цјелини*) нема ничега заједничког са научним моралом.

Н. В. наводно цитира мој текст који по њему гласи: „Данилов законик до сада није у цјелини изучаван у правноисторијској науци. Трагајући за изворима развитка црногорске државе и права, дошао сам до оригиналног рукописа Законика књаза Данила, који до сада у науци није био познат“.

Ево како пише у мојој књизи:

„Период књаза Данила (1852—1860) веома је карактеристичан и у законодавном развоју Црне Горе. Његов законик из 1855. године до сада није у цјелини изучаван у правноисторијској науци“ (стр. 5).

Дакле, Н. В. намјерно изоставља прву моју реченицу која је карактеристична за наредну. Но, оставимо то по страни, па узмимо начин његовог „цитирања“ и у овом случају. У „цитирању“ моје реченице он умјесто „његов“ пише „Данилов“, изоставља мој текст у истој реченици „из 1855. године“ и тако склапа цитат.

Затим слиједи његов „коментар“:

„Овоме тексту не треба велики коментар. Прво, зар нико осим Бојовића није ништа урадио на изучавању ова два законика? Зар се само њиховим изучавањем може комплетније приступити писању црногорске историје државе и права? Зар је могуће на 75 страница „у цјелини“ обрадити „тако сложено питање“ као што је Данилов Законик, итд. итд.“

Ево шта пише у Предговору моје књиге:

„У уводном дијелу књиге приказао сам када је и ко све објављивао Законик књаза Данила, као и ко и како је све о њему писао“.

И у овом случају као и у сваком Н. В. нетачно интерпретира мој текст. Ја у књизи не пишем о Законику митрополита Петра I, већ о Законику књаза Данила.

Н. В. се у чуду пита: „Зар је могуће на 75 страница „у цјелини“ обрадити тако сложено питање као што је Данилов Законик, итд. итд.“

У стваралаштву је познато да се вриједност једног дјела не цијени по броју страна, већ по његовом квалитету.

Послије овог чуђења, Н. В. пише следеће:

„Даље, рукопис Даниловог законика није Бојовић пронашао, трагајући за изворима...“, него је тај рукопис стајао више од 20 година у цетињском музеју и архиву, кога су неки научни радници давно прегледали, а кад се Бојовић заинтересовао казали му ције се налази. Из његове формулације о трагању за изворима може се закључити да га је он први нашао и пронашао — што наравно није тачно“.

Већ сам указао да Н. В. у почетку пише за рукопис Законика књаза Данила „*наводни оригинал рукописа*“ (подвукао Ј. Р. Б.). На другом мјесту у истом тексту он пише да „*рукопис Даниловог Законика није Бојовић пронашао*“ (подвукао Ј. Р. Б.). Дакле, у првом случају он тврди да ја нијесам објавио оригинални рукопис Законика већ „наводни оригинал“, а у другом случају признаје да је рукопис Законика оригинал и да је „стајао више од 20 година у цетињском музеју и архиви“. У истом тексту, дакле, Н. В. доноси о једном питању два супротна закључка! И, даље: рукопис о коме је ријеч не може се чувати, како пише Н. В., у двјема установама — „у цетињском музеју и архиви“!

Ево шта пише у Предговору моје књиге о рукопису Законика:

„Трагајући за изворима развитка црногорске државе и права, дошао сам до оригиналног рукописа Законика књаза Данила, који до сада у науци није био познат“. Дакле, ја нијесам написао да сам ја „*први нашао и пронашао*“ (подвукао Ј. Р. Б.) рукопис Законика, како то најблаже речено неодговорно пише Н. В. А што се тиче Н. В. стила и формулације „*први нашао и пронашао*“ — то може написати само он. Даље, мој циљ није био да утврђујем да ли је ко прегледао рукопис, већ да ли га је ко публиковао и да ли је ко о њему писао. А оригинални рукопис Законика књаза Данила у науци до сада заиста није био познат. Ја сам га први објавио и указао на разлике у рукопису и у тексту штампаном 1855. године.

У наведеном пасусу Н. В. пише: „Видјели смо да Бојовић одмах у почетку тврди да Данилов Законик није нико обрадио *комплетно и дефинитивно* (подвукао Ј. Р. Б.) него он (с. 5. 166, 168)“.

У фалсификовању мог текста Војиновић иде тако далеко да наводи чак и странице на којима сам наводно то написао, све у циљу да буде што убедљивији у својим „доказима“. Ови Војиновићеви фалсификати остаће у нашој послеријатној полемици јединствен случај. Он измишља да сам у књизи написао да сам „*комплетно и дефинитивно*“ обрадио Законик књаза Данила. Јер

на петој страни књиге нема ријечи „комплетно“, а на шестој страни пише следеће: „Објављујући Божићкићеве опаске о Законнику из 1873. године, оригинални рукопис текста првог издања и транскрибовани текст Законника на савремени правопис уз моју студију, ово питање сам комплетирао (подвукао Ј. Р. Б.) и тако ширем кругу читалаца омогућио потпунију слику Законника књаза Данила“.

Дакле, сваки писмени и човјек који мисли зна да разликује значења речи „комплетно“ и „комплетирао“.

У књизи нигдје не пише да сам „дефинитивно“ обрадио Законник књаза Данила. Ово је још један од многобројних његових фалсификата.

Дакле, нетачно је Војиновићево тврђење да у мојој књизи пише да сам „комплетно и дефинитивно“ обрадио Законник књаза Данила.

Војиновић заборавља да је више пута поновио да у књизи има само „75 страна“ мога текста, па зачуђује како то могу писати на 166. и 168. страни када мога текста нема последије 75. стране!? Ево о чему се ради: прво, нетачно је тврђење Н. В. да мога текста нема последије 75. стране; друго, 166. страна књиге је последња страна транскрибованог Законника која садржи и моја објашњења, а на 168. је резиме на руском језику.

Читајући даље Војиновићев текст примјећује се да се он разликује од претходног и у стилу и у начину излагања; заједнички су им само „аргументи“ и начин на који се манипулише, комбинује, „теоретичке“ и фалсификује. Ево зашто. У овом дијелу текста поново се указује да је Петар Стојановић објавио „у јесен 1982. године“ књигу, а „Бојовићева књига се појавила уочи првог маја 1983. године“ (подвукао Ј. Р. Б.). Дакле, у првом дијелу се каже да се „око 8 мјесеци прије Бојовићеве публикације“ (подвукао Ј. Р. Б.), и то „крајем маја 1983. године“ (подвукао Ј. Р. Б.), појавила моја књига за коју се каже да је „публикација“. Затим се поново понавља 168. страна, па поново оригиналност рукописа: „Појава наводно оригиналног текста рукописа Даниловог законика о коме је ријеч у Војовићевом раду“. Све ово и друго ме наводи на претпоставку да је објављени текст производ више „критичара“, а можда и правника, јер онај који се бави писањем не би први пут казао „наводно оригинални“, други и трећи пут без оног „наводно“, а четврти пут поново „наводно“! (Додуше, ауторство или коауторство у овом случају за мене није битно, текст је потписао Војиновић).

Што се тиче „критичаревих“ паушалних оцјена о овом дијелу текста — на то се нећу освртати. Ићи ћу редоследом питања као и до сада.

„Критичар“ поново истиче да сам директор Института, али у овом случају у другој форми:

„Користећи функцију коју обавља, он је успио да обезбеди средства, ангажује екипе за прибирање и обраду материјала“. Најблаже речено, ово је неистина. А ево зашто:

Сваки радник у Институту, и не само у Институту, зна да се у досадашњем 23-годишњем научном раду никада нијесам залагао за то да руководим, већ да радим. Прије скоро четири године изабран сам за директора Института. Истина, директор Института мора бити истакнути научни радник, а уз то и друштвено-политички активан. Прије но што сам изабран за директора, Институт је објавио двије моје књиге, и трећу чији сам коаутор. Узред речено, двије су ми књиге објавили други издавачи. А да нијесам био директор, у издању Института биле би објављене прије још ове двије моје књиге. Познато је да до сада ни један положај нијесам користио у личне сврхе, па не користим ни положај директора Историјског института. У по-мањкању аргумената о питању о коме је ријеч и још понечега, није лијепо хватати се за моје директорство.

Даље „критичар“ пише:

„Што се пак тиче научног резултата Бојовића, можемо га одмах и отворено позвати и прозвати да се одређено изјасни који би то научни резултати у његовом тексту били његови и који су то извори који нијесу до сада кориштени обзиром да је наводно изворно изучавао Данилов Законик?“

У науци није уобичајено да аутор даје оцјену своје књиге. Оцјену вриједности књиге дају други. Но, када сам већ овако у науци неуобичајено позван, ево одговора:

Јагош Јовановић, аутор многобројних радова из црногорске историје међу којима и књиге *Стварање црногорске државе и развој црногорске националности*, и бивши директор Института, о мојој књизи пише:

„Законик књаза Данила ја сам у своје вријеме знао скоро напамет. Сада сам га поново прочитао са свим напоменама и коментарима које сте дали и врло сам задовољан.

Ви сте Законик научно обрадили и честитам Вам на оваквом сјајном научном прилогу“.

Академик Бранко Павићевић, стручњак за државноправну историју епоха митрополита Петра I, Петра II Његоша и књаза Данила, и не само државноправне овог периода већ и шире, аутор многобројних студија, међу којима и књиге *Стварање црногорске државе*, у рецензији поред осталог пише:

„Бојовићев рад има изузетно велики значај за историјску и историјско-правну науку како по садржају ауторових анализа тако и због чињенице што се у њему први пут објављује оригинал овог јединственог правног и законодавног споменика. У том смислу појава овог дјела представљаће научну сензацију, јер оригинални текст Законика, који није у свему подударан са штампаним примјерком, отвара такву могућност“.

Букашин Пешић, редовни професор Правног факултета у Титограду, дугогодишњи научни радник, познати аутор многобројних студија из методологије и криминологије, међу којима и студије *Методологија изучавања традиционалног морала у Црној Гори*, поред осталог, такође у рецензији, пише:

„Читајући овај рад проф. др Бојовића запазио сам да је веома савесно рађен. Аутор сваку своју мисао јасно каже и настоји да своје мишљење максимално чињенично заснује. Јасним излагањем бројних проблема он омогућава да овај његов рад без тешкоћа користе сви они који се баве изучавањем ове проблематике као и они који га буду читали ради упознавања истог...

Професор Бојовић је овом приликом изложио на интересантан и погодан начин велики број питања из домена овог Законика и из живљења ондашњих Црногораца. Тиме је он, гледајући епистемилошки, дао значајан допринос у сужавању празнина које постоје у изучавању ове проблематике. Допринос аутора је и у томе што је исцрпно изложио настанак овог Законика, затим ко је и како на њему радио, као и то да је о њему на нашем и на страним језицима писао...

Посебно пада у очи уважавање са којим се проф. Бојовић односи према радовима других аутора који изучавају ову проблематику. Он настоји да исцрпно наведе те радове и да прописно изложи ставове других аутора са којима се не слаже. То је управо и једини релевантан начин на који се у науци долази до истине, а који многи данас не поштују. Анализом тих радова и повезивањем њихових ставова на овај начин проф. Бојовић је од њих направио одређену теоријску и библиографску целину о овој проблематици и тиме допринио утврђивању њихове стварне теоријске вредности. Вишестраним разматрањем ове проблематике проф. Бојовић је направио значајан допринос и корак у њеном изучавању“.

Блажо Бориновић, писац расправа, дугогодишњи члан редакције *Правног зборника* и судија Уставног суда у пензији, у својој рецензији поред осталог пише:

„Рад професора др Јована Бојовића је врло интересантан и значајан допринос проучавању наше историје права које је пошло и развијало се на тлу Црне Горе, а које до сада није довољно проучавано и проучено. Шта више мислим да је тематика којом се бави овај рад од интереса и за шире подручје с обзиром на неке институте и појавне облике у развоју Црне Горе као државе и њеног права који су од посебног научног интереса...

У тако датим оквирима др Бојовић је брижљиво и савјесно као и научно одговорно приступио овом послу и дао, по мом мишљењу, значајан допринос изучавању права Црне Горе из периода на који се овај рад односи“.

Мр Биљана Марковић, сарадник Одбора за изворе српског права Српске академије наука и уметности, и академик проф. др Јевто Миловић, члан Црногорске академије наука и умјетности и секретар Одјелења умјетности, поред осталог о мојој књизи пишу:

„Др Јован Бојовић је, надовезујући се на радове својих претходника, први систематски и комплетно обрадио овај изузетно важан правно историјски споменик Црне Горе у овој књизи —

Законик књаза Данила. Концепција књиге и разматрање многих питања показују потпуно познавање савремених методолошких захтева и зналачки приступ овој сложеној проблематици...

Анализа извора и садржине законског текста извршена је савесно и са пуном научном зрелошћу.

Књига је комплетирана научним апаратом — предметним регистром, регистром личних имена, регистром географских појмова и политичком картом Црне Горе из времена владавине књаза Данила — што олакшава употребу књиге...

Поред оригиналног рукописа објавио је и факсимил првог штампаног текста — значи званично објављене и примењиване верзије. За данашњег читаоца је важно и што је аутор транскрибовао текст на савремени језик и у својим коментарима указао на разлике између рукописног и штампаног текста.

Излагање аутора је изузетно јасно, концизно и језички коректно, а није, што је данас чест случај, оптерећено непотребним вербализмом. Сваки свој став аутор је савесно поткрепио чињеницама, истовремено показујући широко разумевање за другачија гледишта.

На крају треба рећи да је др Јован Бојовић обрадио тему од изузетне важности за правну историју Црне Горе, да је његов рад на завидној научној висини“.

Божо М. Вујошевић, дугогодишњи члан Редакције и одговорни уредник часописа *Правни зборник*, председник Врховног суда СР Црне Горе у пензији, писац више расправа, међу којима и расправа *Кривично право у Црној Гори*, поред осталог о мојој књизи пише:

„Последњих година запажа се све веће интересовање за проучавање законских споменика из периода формирања црногорске државе током XVIII и XIX вијека, који нијесу довољно познати, а још мање научно проучени и обрађени. Тај пионирски рад треба поздравити и подстицати. Књига проф. др Јована Бојовића, *Законик књаза Данила*, издање Историјског института..., спада у ту врсту радова. Међутим, треба истаћи да то није његов први и једин рад из ове области. Наиме, он је — поред осталог — недавно обрадио законодавни рад митрополита Петра I Петровића до доношења Законика општег црногорског и брдског 1798, у опсежном и студиозном чланку објављеном у часопису *Правни зборник* бр. 1—4 1980, чиме је знатно допринио проучавању развитака унутрашњег уређења Црне Горе оног времена...

Професор Бојовић је сва битна питања везана за Данилов законик обрадио концизно, систематски и научно кроз поједина поглавља на која је књига подијељена, али која скупа чине једну међу собом тијесно повезану цјелину (О изворима и литератури, Рад на изради Законика, Извори Даниловог законика, Садржина Законика, Примјена законика, Рукопис законика, Штампана Законика, Текст Законика и Влатазар Божишић — Опаске о Даниловом законнику (белешке из године 1873)“.

Веселин Мијушковић, судија Врховног суда СР Црне Горе, о мојој књизи поред осталог пише:

„На крају овог нашег кратког приказа закључили би да књига проф. Бојовића због својих високих научних квалитета, аналитичког приступа, начина писања, броја проблема које третира и на које даје одговоре чини ово дјело, незаобилазним за све оне који се баве изучавањем наше правне прошлости“.

Зар је могуће да се послје оваквих оцјена моје књиге од стране врских научника из области историјскоправних наука и врских судија јавност може обмањивати разноврсним подметањима, неистинама и комбинацијама?

До које се бескрупулозности иде у нападу на моју књигу показује и то што Н. В. говорећи о попису извора и литературе у мојој књизи пише:

„Он у попису извора и литературе (с. 173) наводи и необјављене изворе, које је наводно користио, као што су Архив СР Црне Горе, Архивско одјељење цетињског музеја, Историјски архив у Задру и сл.“

Ко имало има логике и научног морала не би ово написао. Ево зашто: оригинални рукопис Законика ваљда се не налази у моме радном столу, већ у Архиву. Осим тога, користио сам и другу грађу у Архиву. У поглављу *Штампање Законика* (стр. 79) користио сам податке из докумената који се налази у Историјском архиву у Задру.

Дакле, нико прије мене није користио рукопис Законика који се чува у Архиву. Друго, нико прије мене није користио архивске податке о штампању Законика који се чувају у Архиву у Задру.

Даље, оспорава ми се да сам користио лист „*Osservatore Dal-mato*“ који је користио и Томица Никчевић, па се у жељи да се докаже да сам извршио плагијат цитира реченица из Никчевићеве књиге, која гласи „На припреми Законика рађено је изгледа још 1858!“ (Повјеровао бих да је у питању штампарска грешка, јер код Никчевића и мене не стоји 1858, већ 1852. година, али морам имати у виду чињеницу да је Н. В. на промоцији моје књиге, у жељи да се покаже као познавалац проблема, рекао да је књаз Данило донио Законик када се вратио из Париза. Оваквом његовом „закључку“ људи су се смијали, јер се зна да је Законик донесен 1855, а да је књаз Данило у Паризу био 1857. године.) У мојој књизи наведена реченица гласи: „Према подацима др Томице Никчевића, *на припремама Законика рађено је, изгледа, још 1852. године*“ (подвучено је цитат у мојој књизи, стр. 36). Узпред речено, прије но што сам рукопис предао у штампу прегледао га је сада покојни професор др Томица Никчевић.

У наредном пасусу „критичар“ пише:

„У Поглављу ‚О изворима и литератури‘ и даље, Бојовић се прихвата оцјене стања у нашој историографији, даје пушалне оцјене о појединим научним радницима и врши сумњиве и

са правног становишта неодрживе периодизације државноправног развитка Црне Горе“.

Да је крајње некоректно овакво писање види се из следећег:

Ја у поглављу О изворима и литератури говорим само о оним писцима који су објављивали Законик или о њему писали, па и о онима који су га узпред помињали. Према томе, није тачно да ја пишем „о стању у нашој историографији“, већ ја пишем о историографији која се односи на Законик. Када пишем само о изворима и литератури о Законнику књаза Данила, како могу да пишем о оним писцима окупљеним „око предратних Записа и Правног зборника“, који нијесу писали о Законнику?

Друпо, ја пишем о периодизацији *изучавања* државноправног развитка Црне Горе и њеног законодавства, а не о периодизацији „државно-правног развитка Црне Горе“. Послије подјеле на периоде изучавања (I период до стварања Краљевине СРС 1918; II 1918—1841. и III период послје 1945. године) у књизи пише следеће:

„Сва три ова периода имају посебне карактеристике у изучавању државноправне историје и законодавства Црне Горе као самосталне државе“ (стр. 7).

У намјери да се прикаже као познавалац државноправног развитка Црне Горе „критичар“ наставља:

„У избору аутора, који су се бавили питањем међународног положаја и унутрашњим стањем Црне Горе, за Бојовића је важнија лична наклоност, него научни и вриједносни критериј. Он напримјер наводи Душана Вуксана, чији допринос није мали, али чије радове, нарочито неке од њих, треба узимати са резервом, а не спомиње, напримјер, читаву плејаду, генерацију научника окупљених око предратних Записа и Правног Зборника, која је дала пионирски допринос нашој науци у овој области и без које се не може замислити озбиљан рад на историји Црне Горе“.

Ево какву је неистину „критичар“ написао у првој реченици:

У(поглављу) О изворима и литератури у мојој књизи пише следеће:

„Питање међународног положаја и унутрашњег стања ондашње Црне Горе били су предмет истраживања више историчара — у међуратном периоду (1918—1941) Душана Вуксана, а у послјератном, (1945) Јагоша Јовановића, Бранка Павићевића, Томице Никчевића, Данила Лекића, Риста Ј. Драгићевића, Радомана Јовановића, Новака Ражнатовића, Миомира Дашића и других. Овдје нас посебно интересује литература о државноправном и законодавном развитку Црне Горе у периоду владавине књаза Данила“ (подвукао Ј. Р. Б. — стр. 7).

Дакле, јасно се види да ја не пишем о оним ауторима који су се бавили међународним и унутрашњим стањем ондашње Црне Горе, већ о оним који су писали о њеном државноправном и законодавном развитку у периоду књаза Данила.

Ни то што „критичар“ каже да је за мене у оцјени послеријератне историографије (1945) о државноправној историји Црне Горе „важнија лична наклоност, него научни и вриједносни критериј“ није тачно. Ево шта сам написао на почетку излагања о послеријератном изучавању државноправне историје Црне Горе:

„Фундаменталне студије за упознавање стварања државе, њених органа власти, законодавства и судства дали су др Бранко Павићевић и др Томица Никчевић. Основна и кључна питања из државноправног развитака Црне Горе крајем XVIII и у првој половини XIX вијека изнесена су у њиховим радовима.

Б. Павићевић у својој студији *Стварање црногорске државе* посветио је значајну пажњу и Законнику књаза Данила. Он је оцјенио да је Законик у формалноправном погледу... савршенији правни споменик од Законика Петра I'. Павићевић је извршио анализу најважнијих одредаба из кривичног и грађанског права у Законнику. Он је с правом оцијенио да Законик „озакоњује пуну побједу државне организације над примитивним облицима живота у Црној Гори“ и да представља „крај“ „дотрајалог“ патријархалног живота и стварања јавних и друштвених институција у Црној Гори. Њиме је дефинитивно уништена самосталност племена“.

Б. Павићевић је и у неколико значајних радова на нивоу чланак обрадио нека питања из наше правне историје, као: формирање првих органа централне власти у Црној Гори крајем XVIII вијека, састав органа власти на почетку владе књаза Данила, и друга питања у процесу развитака црногорске државе.

Обради овог питања веома значајан прилог дао је и др Томица Никчевић студијом *Политичке струје у Црној Гори у процесу стварања државе у XIX вијеку*.

Др Бранко Павићевић и др Томица Никчевић, као коаутори, дали су и у универзитетском уџбенику *Историја држава и права народа Југославије* значајан прилог изучавању настанка и развитака црногорске државе и њеног права и законодавства до краја њене самосталности. У оквиру тог питања значајну пажњу су посветили и Законнику књаза Данила“ (стр. 27—28).

Дакле, нека „критичар“ докаже да је неко прије и после Б. Павићевића и Т. Никчевића ријешило основна и кључна питања из државноправне историје Црне Горе.

У књизи сам указао и на допринос других писаца изучавању законодавног рада из периода књаза Данила.

Што се тиче Душана Вуксана, научним круговима је познато да је он поред више расправа објавио у „Записима“ и огромну архивску грађу, која се односи и на правну историју Црне Горе. То што сам га много користио сасвим је нормално, јер су у питању документа која је он објавио и која се данас и користе захваљујући баш њему, јер су оригинали постали нечитљиви или су пропали. Поред докумената које је он објавио ја сам користио и његове расправе, и то сасвим коректно — цитирајући га и наводећи га у напоменама, што ће се видјети из наредног

излагања. А што се тиче тврдње да је он непоуздан, ја у својој књизи нијесам давао приказ његових радова, већ сам користио оне податке које је он објавио у документима или у расправама.

Такође се оптужујем да сам много користио радове Б. Павићевића и Т. Никчевића и да има подударности у њиховим и моме тексту. Из наведених и других оцјена њихових радова природно је да сам оно што су они установили а што је везано за Законик цитирао или резимирао наводећи их у напоменама. Тако сам поступио и са радовима осталих аутора.

У наредном пасусу „критичар“ много наглаба, цитира, подмеће — све злонамјерно, само да би се моја књига што више оцрнила зато што нијесам навео да је Законик објавио и В. Петрић.

Посебно је питање колико се говори и шта се све испреда о књизи Петра Ђ. Стојановића зато што је нијесам навео у попису литературе. Како ћу је навести, када она није била изишла прије но сам ја предао рукопис у штампу? Рецензије на рукопис моје књиге достављене су у марту 1982 (тачније: 1, 6. и 20. марта). На основу сугестија рецензената извршио сам нову редактуру и допуне текста и предао га Научном вијећу Института. На основу рецензија и личног упознавања ових чланова са текстом, Научно вијеће је на сједници од 11. јуна 1982. године усвојило рукопис за штампу. Како је рукопис кружио међу научним радницима у Институту, а претходно био код рецензената, сазнало се да сам припремио за штампу и оригинални рукопис Законика, што је и „Побједа“ нотирала. За рукопис Законика тада је сазнао и Петар Стојановић, па је то и поменуо у својој књизи. Значи, обје су књиге истовремено биле у припреми за штампу. Књигу П. Стојановића нијесам могао користити за свој рад, што се може лако видјети. Ради примјера, у својој књизи (Основна литература) Стојановић је навео 17 својих радова, а ја сам у мојој књизи навео 12 његових радова (Извори и литература) и један рад у напоменама кога нема у попису. Дакле, укупно 13 радова П. Стојановића је нотирано у мојој књизи. Радове П. Стојановића сам коректно користио и цитирао у главном тексту, а у другим приликама на њих сам се позивао и наводио их у напоменама. „Критичар“, међутим, иде тако далеко да пише о два случаја наводне подударности текста у мојој књизи са текстом у књизи Стојановића. Тако нешто може да напише само онај коме је страна научна објективност. А ево зашто: Сваки научни радник који би писао о овом питању, а поготову онај који би вршио упоређивање радова, не би овако нешто написао, јер би морао прочитати бар Предговор књиге П. Стојановића. А у том Предговору пише следеће: „Приликом израде ове студије аутор се користио текстовима својих радова из правне историје Црне Горе. Код тога, треба рећи да су овдје вршене мјестимичне корекције и допуне ранијих датих закључака о мјесту и значењу ова два Закона у историји Црне Горе“ (стр. 4).

Дакле, Стојановић је у књизи користио раније своје и туђе радове. Према томе, и ја сам користио његове и радове других аутора. А свуда гдје сам их користио ја сам их или цитирао или наводио у напоменама. Али не из књиге — ни у ком случају. Узгред речено, ја се не љутим што П. Стојановић не наводи у попису Основне литературе у својој књизи и мој рад О законодавном раду митрополита Петра I Петровића до доношења Законаика 1798. године (објављен је прије но што је он рукопис предао у штампу). Нити ми је ни на крај памети да трагам за тим да ли има подударности у подацима и мислима у моме и његовом раду. Тако би нешто могао да тврди само „критичар“ моје књиге, јер нико прије мене није објавио факсимил рукописа Законаика из 1796 (Стега), који је П. Стојановић такође објавио у својој књизи.

„Критичар“ пише да „је упадљива сличност“ на два мјеста између текста П. Стојановића и текста у мојој књизи. Да видимо шта је у питању.

У напоменама на крају књиге П. Стојановића пише да му није био познат оригинални рукопис Законаика, па каже: „Та чињеница није била позната аутору ове студије и он је своје ставове могао заснивати једино на штампаном тексту Законаика, објављеном у Зборнику судских Закона, наредба и међународних уговора по судској струци (службено издање Краљ. Министарства правде, књига II, Цетиње 1912. године), које одговара тексту званичног издања Даниловог Законаика, објављеном први пут у Новом Саду 1855. године. Савременим мјерилима узето, ова издања врриједе као позитивни Закон и једино су мјеродавна ва примјену у пракси“ (стр. 118).

У Предговору моје књиге пише:

„Без обзира на извјесне разлике између рукописа и штампаног текста Законаика, одлучио сам да Законик објавим према његовом првом издању, јер је садржина тога издања, као позитивног Закона, једино била мјеродавна приликом његове примјене у пракси“ (стр. 5).

За други случај „критичар“ каже:

„На стр. 64. Бојовићевог рада стоји закључак да су се готово сви истраживачи повели за ауторитетом Божишића. Иста мисао изложена је и у Стојановићевом тексту на стр. 111, итд. итд.“.

Крајње је некоректно када на крају цитираног текста „критичар“ пише „итд. итд.“, јер би то значило да има још сличних примјера. Када се ради о доказима нема „итд.“, већ се наводе чињенице.

Да видимо шта се овим хтјело рећи.

У Закључцима књиге П. Стојановића пише:

„Непознавање суштине и смисла Петровог и Даниловог законика и неразумијевање друштвених прилика времена у коме су донијети један је од узрока игнорисања законодавних радњи црногорске државе, прије појаве ОИЗ-а. Томе доприноси и став

В. Богишића. Засјењени великим ауторитетом творца ОИЗ-а и капиталним значењем његовог дјела, правни писци су Богишићеве судове о појединим питањима из правног живота Црне Горе сматрали коначним а његову концепцију о превалентној улози обичајног права држали за неопорецивну“ (стр. 111).

У поглављу Примјена Законика моје књиге пише:

„Када је ријеч о примјени Законика, треба имати у виду и чињеницу да су се живот и друштво уопште у Црној Гори знатно измијенили током двадесетак година прије но што је Богишић оцијенио да је тада примјењивано *у потпуној снази до данашњег дана*“ (подвучено је цитат Богишића — Ј. Р. Б.) свега неколико чланова (4—5). Ипак, готово сви истраживачи који су писали о Законику и његовој примјени до другог свјетског рата, а неки и после рата, повели су се за оцјеном и ауторитетом Богишића. Међутим, и сам Богишић је оцијенио да *„су остали“* (подвучено је текст Богишића — Ј. Р. Б.) чланови Законика *или модификовани или укинута били тим што обичајем зову, без икаквих, барем формалних наредба законодавца*“ (подвучено је текст Богишића — Ј. Р. Б.) (стр. 64).

А када је ријеч о повођењу за Богишићем, на њега је указао Т. Никчевић у књизи *В. Богишић, Метод и систем кодификације имовинског права у Црној Гори*, која је објављена 1967. године. Дакле, прије и Стојановићеве и моје књиге.

Дакле, нетачно је и злонамјерно доводити у везу моју књигу са књигом П. Стојановића. Исто тако је бесмислено мишљење „критичара“ да нико нема право да се бави правном историјом Црне Горе, а поготову не они који нијесу правници осим неког другог! Такво мишљење могу заступати само они којима је најмање стало до вишеструког и вишестраног изучавања појединих питања из правне, и не само правне историје Црне Горе.

У даљем тексту „критичара“ све се комбинације сведе на три основна питања: примјена Законика, извори Законика и оригинални рукопис Законика. У вези са овим питањима он нуди разна подметања и комбинације, све у циљу да читаоцима представи што „објективније“ моју књигу.

У наредном пасусу „критичар“ пише:

„Велика подударност Бојовићевог текста види се са радом Душана Вуксана. О црногорском правителствујућем сенату, (Записи од јуна 1935. г.), који се односи на тумачење појединих исправа, одлука, Сената, итд“.

Ево о чему се ради. Једно од поглавља моје књиге зове се Примјена Законика. Написао сам га на основу докумената (пресуда) које су објавили Јов. М. Јовановић, Д. Вуксан, С. Боровски, као и на основу Вукове преписке, Богишићевих опаски о Законику, и радова Б. Павићевића, Т. Никчевића, Б. Богишића, Д. Вуксана. Све пресуде које се односе на примјену Законика књаза Данила цитирао сам, па читалац сам може видјети које су и на којима су члановима Законика засноване. Да не бих 38 пута цитирао Богишићево мишљење о примјени појединих чланова

Законика, ја сам Божишићев текст интегрално објавио заједно са факсимилма рукописа и штампаног Законика. Ово сам урадио због тога што у науци постоје различита мишљења о примјени Законика. Све податке којима сам располагао изложио сам тако да читалац и сам види да ли је мој закључак на крају овог поглавља тачан. А он гласи:

„Из изложених података се са сигурношћу може закључити да је Законик био у пуној примјени све до 1870. године. Од тада су неки његови чланови модификовани — што је и природно, с обзиром на друштвени развитак Црне Горе — а око 40 чланова остало је и даље у пуној примјени“ (стр. 75).

Сваки објективан истраживач ће видјети да ја наводим само оне пресуде које су засноване на неком од чланова Законика, како би се видјело да је Законик примјењиван. Ја нити пишем нити коментаришем пресуде које се односе на друга питања. Чудновато је, зато, што ме „критичар“ на једном мјесту оптужује за подударност са Д. Вуксаном, а на другом зато што одступам од његовог текста. Тако нешто може да напише само онај коме је истина туђа. Јов. М. Јовановић, Д. Вуксан и С. Боровски су објавили сентенције. То су исто урадили Т. Никчевић и Б. Павићевић. Само онај који не зна шта су извори и како се они користе може да напише нешто тако као што пише „критичар.“ Ево како он и у овом случају криво представља ствари: „Тако на страни 69 Бојовић говори о пресуди Сената од 1875. године. Та казна није извршена због увреде како тврди Бојовић, него због убиства, и није замијењена вјечитом робијом и продајом имовине него је вјечита робија изречена као казна. Вуксан међутим тврди да је то учињено јер је била у питању жена чија је глава јевтинија од мушке“.

А ево како гласи наведени текст у мојој књизи:

„Сенат је 1875. године осудио човјека који је убио своју жену, како је сам изјавио, *ни за шта друго, већ стога што она мене поче срамотити*’, на вјечиту робију, *а све његово да (се) прода и у државну касу донесе да се с тијем издржаје*’. Овдје је смртна казна, највјероватније због увреде, замијењена вјечитом робијом и продајом цјелокупне имовине окривљеног. Вјероватно је да он није имао дјеце, па му је због тога цјелокупна имовина продата“ (стр. 69).

„Критичар“ иде и даље:

„На стр. 69—70, гдје је ријеч о другој пресуди и другом лицу (Анђушић због убиства Марице) Бојовић закључује да је смртна казна извршена највјероватније вјешањем, јер према чл. 73. Законика жена не може бити убијена из пушке. То Бојовић представља као свој закључак. Али у истом смислу и скоро истовјетним изразима ту одлуку тумачи и Д. Вуксан на стр. 326 у фусноти“.

Ево шта о томе Вуксан пише у фусноти: „Анђуша је ваљда објешена, јер чл. 73. каже: *жена не може бити убијена из пушке, јер је пушка и стријељање само за онога, који пушку носи*

и пушком се брани“ (подвучено је цитат Д. Вуксана из Законика — Ј. Р. Б.). А ево шта о томе пише у мојој књизи. „У једној пресуди из 1874. године Сенат је примијенио чл. 73. Законика. Наиме, нека Анђуша убила је Марицу. Убица је изјавила пред Сенатом: *„Кад би се год са мнош покарала, надила ми је неправедно као удовици више домаћина“*. Сенат је донио овакву пресуду: *„Видећи Сенат, да је Анђуша убила Марицу на бојској правди без икакве кривице, за које се сујма, да је ни зашто друго убила није осим за новце, који су при пок. Марици били, који се при мртвој нијесу нашли, за то Сенат по свом правосудију пресуди у свом засиједању Анђушу Н. за неправедно убиство, које учини над Марицом А., да поднесе смртну казну“*. — Ова је смртна казна вјероватно извршена вјешањем, јер према чл. 73 Законика, *жена не може бити убијена из пушке, јер је пушка и стријељање само за онога који пушку носи и пушком се бори“*. А тешко је претпоставити да је 1874. године примијењена смртна казна каменовањем“ (стр. 69—70).

Досљедан себи, „критичар“ и ово пише:

„Подударност у тумачењу изворних исправа код Вуксана и Бојовића види се и из осталих исправа које су наведене на стр. 72 и 73. Бојовићевог текста и на стр. 328—350 Вуксановог рада. При томе треба истаћи да код навођења ових извора у фуснотима Бојовић на стр. 72 и 73. прави намјерну или случајну грешку (да се не би уочила подударност између његових интерпретација исправа и Вуксанових тумачења истих). Наиме, Бојовић фусноте бр. 41—46. означава као изводе из рада С. Боровског, као да је то узео из његовог рада објављеног у Правном зборнику бр. 10—12 од 1939. године. Уствари, он се користи радом Вуксана и овдје (с. 328—330) а читаоца упућује на други извор, тј. на Боровског, код кога у поменутом раду уопште нема наведених исправа. Можда је претјерана употреба Вуксановог текста и његових закључака и тумачења исправа и самом Бојовићу изгледала претјерана и недопустива, па нас упућује на рад Боровског у коме нема ни једна ријеч о томе“.

Већ сам казао да је Д. Вуксан у поменутом раду у изводима или у цјелини објавио око 30 пресуда. Он их је подијелио на оне које се односе на убиство, тровање, блуд, крађу, меддан, зеленаштво, побачај, палевоине, поступање према жени и туче. Пресуде је објавио у цјелини или у изводима. Садржину пресуда, као и текст Вуксанов, користио сам, што је и уобичајено, позивајући се у напоменама на његов рад. С. Боровски је у „Правном зборнику“ бр. 5—9 за 1939. годину, објавио 15 пресуда, а у броју 10—12 исто толико (15). Јов. М. Јовановић је у „Архиву за правне и друштвене науке“ бр. 1, 2 и 3 за 1910. годину објавио 75 сентенција. Т. Никчевић и Б. Павићевић у књизи *Црногорске исправе* објавили су 30 исправа које се односе на вријеме од 1840. до 1854. године. Дакле, располагао сам са око 160 објављених пресуда само у овим издањима (неке се понављају). Све сам то користио коректно.

Да код читалаца не би било каквог двоумљења, наводим ин-терпрални текст Д. Вуксана на странама 328, 329 и 330:

„IV. Крађа:

Крађе су биле ријетке. Разлог томе је, без сумње, што су казне биле драконске.

Неки Марко Н. и Јован А. пођу у крађу брава код Милића П. Милић их опази и Јована убије на мјесто. Марко је ухваћен и на суду је признао све. Пресуда му је изречена овако: *„По законском параграфу, да се изаждене преко границе с фамиљом, а његово да се прода, а од имућа да се да Милићу 20 талијера, а остатак да се да Марку да носи преко границе“* (бр. 19/74).

Неки Пиво П. украо је у Манастиру Цетињском масу ствари (епиттрахиљ, воздух, завјесе са св. двери итд.). Пресуђен је овако: *„Пошто признаде и својевољно на испиту каза, пресуђује се по гласу Законика, да му се као лупежу удари 50 тољага“* (бр. 81/70).

V. Изазивање на мегдан:

Ових кривица нема много. Члан 40 дозвољавао је мегдан (*‘Мегдан могу само мегданџије саме дијелити’*). Свега сам нашао један случај: Неки Лалош Ђ. позвао је на мегдан Марка Ш., из инада и рђавих ријечи, који су имали. Мегдан Марко прими, и договре се, да се ујутро сијеку’. Не знам да ли су овакви преступи били у компетенцији капетанској, но он је ипак казнио Лалоша, глобе 20 т. и затвором у тамници мјесеца 6. Ми га тако судимо и то да се поправи, ако ће. И нека знате (гласе капетан Сенату), да смо га одвећ трпјели, ма већ нећемо.’ Ствар је дошла пред Сенат, који ствар извиди и нађе Лалоша крива и пресуди га 1 1/2 мјесец тамнице и све судске трошкове, које износе у суми 6 талијера’. Сенат је, дакле, поништио пресуду капетанову и кривцу смањило казну (бр. 23/73).

VI. Зеленаштво:

И ови преступи су ријетки. Стеван М. оптужен је, да је узимао више камате, но што то закон дозвољава тј. на 400 талијера узео је за вријеме од 10 мјесеци и 25 дана камату за цијелу годину, која је износила по цванџику на талијер. Стеван је осуђен, да му се одузимље цијела горе назначена сума новца, која по § 90 Законика припада у цијелости обштој народној каси’ (бр. 21/74).

VII. Покушај побачаја:

Оптужен је Петар Б., који је Крстињи М. давао разне љекарнице, да отрује дијете и мртво да избије, тијем начином, да се не би дознало, да је бређа била’. Крстињин муж био је у Цариграду, а дијете је имала с Пером И. Донесена је оваква пресуда: *‘Сенат, пошто све тачно дознаде, за таково нечовјечно дјело, пре-*

суђује намјероубицу дјетета Петра Б. на 25 шибика на пазару и све судске трошкове, а Пера И. на 6 мјесеци затвора о свом грошку и сувише 130 тал. за издржавање дјетета' (Обр. 46—75).

VIII. Паљевина:

За паљевину има само један случај. Нека Плана Б. запалила је, из освете према својој мужу, кућу свога свекра, том приликом изгорјела је свекрва. Плана је побјегла и сакрила се код Радована Н. Сенат је осудио Плану *на вјечиту робију, а Радована на 15 дана затвора због тога, да се не смију злочинци крити'* (бр. 40/74).

IX. Рђаво поступање са женом:

Милосава С. жалила се на свог мужа Ива *да не живи с њом као својом законитом другом'*. Сенат их некако измири и посавјетује. На путу кући *Иво извади пушку малу и с њом по глави Милосаву, коју нагрди по лицу'*. На поновном суду Сенат *за такво грдно дјело пресуђује Ива на 6 мјесеци затвора о свом грошку'* (бр. 70/75).

Има још један тежи случај: Живана М. тужи мужа Пиљена *да је претуца и бије и да јој је кроз неколика мјесеца и руку сломио, сувише да је ринуо и да је дијете мртво избила'*. Пресуда гласи: *Сенат Пиљена као несретника спрам свом законитом другу пресуђује, да се од цијелог имања досадањи дуг измири а остатак да ужива Живана, а Пиљен да иде куд хоће'*.

X. Туча:

Туча је обичан и чест преступ. Како смо видјели, по чл. 31 остављено је суду, да изриче казну према увиђавности.

Неки Никола П. у свађи истргне малу пушку Стевану Н. иза паса и *сеу му је сломи о глави'*. Сенат је пресудио Николу *на 10 дана тамнице и 6 талијера глобе, сувише пушку сломљену да направи Стевану'* (бр. 39/75).

Много је тежи случај Риста П. Он се побио с Гаврилом Н. и кад су људи прискочили и раставили их, Гаврило крене кући, а Ристо га *из пријеваре'* удари каменом. Ристо је кажњен *да прође између фронта под шибике'* (бр. 2/69).

Навешћемо само још два случаја неког чудног јеромонаха Никодима. Никодим није приступао суду, већ је саслушање о дјелу, за које је био оптужен, достављао Сенату написмено. Тако прича, како се свадио с неким Милошем *који ме ударио шаком по лицу тако, да ми је крв из уста и из носа потекла и чворљуга више десног ока искочила, те за себе у онај ма нијесам знао, само сам чувствовао утрнуто лице, а по томе бол, кад сам к себи дошао. Онако у јарости шчепам штеку од биљара, те му расцопам главурду. Ако сам и калуђер, јер и ја сам себи светиња. Господо*

Сенатори, у колико ми је жао и тегобно, што се ови шкандал са мношћу учини, у толико ми је жао, што вам досађујем, за које препокорно молим, да ме извинете и да узмете у благоразуђење и у призрење ову моју невољу, коју сам на правди Бога искусио' (4/I 69).

Једва је прошло десет дана, Никодим је опет пред судом. Избио је двојицу попова и овако се правда пред Сенатом: „Господо Сенатори, ја признајем да сам иједак човек, те не могу ни најмању увреду и неправду да подносим, али што ћу кад ме је Бог овакога дао! Ја, заиста, никога увриједити нећу, док ме не увриједи, а кад ме дирне, нек се држи добро, јер га ја оставити не могу, док не подијелимо, што смо помијешали' (13/I 69).

Пресуду ни по једној кривиди Никодимовој нијесам нашао. Пошто је Никодим свештено лице, без сумње је предат владици на суђење“ (подвучена мјеста су Вуксанови цитати докумената, пресуда или чланова Законика — Ј. Р. Б. стр. 328—330).

Исто тако, да не би било каквог двоумљења, наводим и интегрални текст у мојој књизи од 71. до 75. стране. Он гласи:

„Мирчета огради Марици дјевојци дијете с којом ће се вјенчати, но му не допушти закон црквени, јер бјеху другобратучеди. За такво незаконито поступање судимо Мирчети да иде из наше границе (државе — Ј. Р.) од данас за годину дана, а послје године да је слободан доћи у своје отечество на своја добра, која данас дајемо истој дјевојци да на њих стоји да се храни код брата Мирчетина за ову годину. А послје ове године с њих иде куда хоће, а дијете које буде да га прими Мирчета. За вријеме ове године дјевојка да ништа не прода од Мирчетиних добара'. Овдје је дјелимично примијењен чл. 71. Законика. Иако је Мирчета хтио узети за жену дјевојку која је са њим остала бременита, кажњен је прогонством из државе на годину дана.

Интересантна је и пресуда из 1870. године због крађе црквених ствари. Неки Пипо је украо из Цетињског Манастира више ствари, а пресуда му гласи: „Пошто признаде и својевољно на испиту каза, пресуђује се по гласу Законика, да му се као лупежу удари 50 толага'. — Овдје није примијењен члан 81. Законика, за крађу црквених ствари, којим је предвиђена смртна казна, већ члан 80, као за крађу стоке. Највјероватније је да се крадљивац сам пријавио, па му је то узето као олакшавајућа околност.

Такође је карактеристична пресуда из 1874. године, опет због крађе. Неки Марко и Јован пођу у крађу оваца код Милића. Милић их је примијетио и Јована убије на мјесту. Марко је ухваћен и на суду је све признао. Сенат је донио овакву пресуду: „По законском параграфу, да се изаждене преко границе с фамељом, а његово да се прода, а од имућа да се да Милићу 20 талијера, а остатак да се да Марку да носи преко границе'. — у овом случају нијесу примијењени чланови 78. и 80. Законика за Марка. За Митра је примијењен члан 79. Законика, јер је убио „лупежа у крађи', и добио је награде двадесет талијера.

Због паљевине суђена је 1874. године нека Плана. Она је због освете мужу запалила свекрову кућу. У кући је изгорјела свекрва. Плана се склонила код неког Радована. Суд је осудио Плану *на вјечиту робију, а Радована на 15 дана затвора због тога, да се не смију злочинци крити*. — У овом случају, дакле, није примијењен члан 41. Законика, који за паљевину куће предвиђа смртну казну и надокнаду штете.

Веома је карактеристична и једна капетанска пресуда због мегдана коју је Сенат преиначио 1872. године. Неки Лалош је позвао на мегдан Марка, *из ината и рђавих ријечи, које су имали*. *Мегдан Марко прими и договоре се, да се ујутро сијеку*. Капетански суд је казнио Лалоша *глобе 20 талијера и затвором у тамницу мјесеца 6. Ми га тако судимо и то да се поправи, ако ће*. Достављајући пресуду Сенату, капетан пише: *И нека знате ми смо га одвећ трпјели, ма већ нећемо*. — Сенат је преиначио капетанску пресуду, пошто *ствар извиди и нађе Лалоша крива и пресуди га један и по мјесеца тамнице и све судске трошкове, који износе у суми 6 талијера*. — Чланом 40. Законика одређено је да мегдан (двобој) *могу само мегданџије саме дијелити... и без ичије помоћи*. Из пресуде се не види да ли је Лалош тражио помоћ од другога. У случају да је имао *помоћника*, био би по поменутом члану *оглобљен са талијера стотину*. Највјероватније је да је Лалош био познат као свађалица.

Пропис члана 31. Законика, који се односи на свађу и тучу, остављао је суду да казну изриче према увиђавности. Из тог домена наводимо пресуду Сената из 1875. године. Неки Никола у свађи истргне малу пушку Стевану иза паса и *сву му је сломио о глави*. Сенат је осудио Николу *на 10 дана тамнице и 6 талијера глобе, сувисше пушку сломљену да направи Стевану*.

У црногорском законодавству није био познат случај проласка окривљеног између два реда људи који га ударају (трчање шибје). Ипак, имамо једну пресуду из 1869. године којом се окривљени осуђује на такву казну. — Неки Ристо се побио с Гаврилом. Људи су их раставили. Када је Гаврило пошао кући, Ристо га је из пријеваре ударио каменом. Због таквог ударца Ристо је кажњен *да прође између фронта под шибике*. — Да ли је ова казна извршена — немамо о томе података. Да је била у питању нека велика крађа, донекле би се могло и повјеровати. Овако — тешко. Зна се да су постојала одређена плаћена лица за батинање — посебно за жене, а посебно за мушкарце. Највјероватније да је ова казна замијењена казном ударања одређеног броја батина.

Наводимо и једну пресуду Сената из 1873. године донесену због увреде. Наиме, неки *Гуго назвао Нина оријатом домаћим (да није гостоприман у кући) пред народом. За ту увреду да ти пјунем у уста, који му у исти час и пјуну. Гуго је хтио се с њим ту сјећи, но им не дадну. Сенат за ту учињену увреду пресуди Гугоју да дадне глобе 20 талијера и да стоји 2 мјесеца на Цетиње у затвору о свом трошку*. — Из пресуде се не види да

ли је Гито имао неки чин. По члану 14. Законика, за увреду судије, главара и старјешине предвиђена је казна *са талијера десет, ако ли не би имао да плати, онда га треба кастигат тазницом*'. Чланом 15. Законика прописана је казна *од талијера двадесет*' за судију, главара и старјешину у случају да неко од њих увриједи (*осрамоти*') црногорског грађанина. Без обзира на Гитов и Низов положај, Гито је кажњен строже но што је прописано члановима 14. и 15. Законика.

Карактеристична је и пресуда Сената из 1970. године изречена једном сенатору. Против сенатора В. М. поднијело је тужбу 19/31. јула 1879. године 150 Бјелопавлића. У тужби су навели да је он нападао *на њихове жене, сестре и кћери, како је многе изазивао на блуд, како је у овом многе породице посејао раздор и раскинуо свезу вјерности између мужева и њихових жена, а тиме дирнуо у образ и част цијелог племена*'. Сенат је — након прибављања доказа и признања окривљеног — 24. јула (5. VIII) 1879. године, на основу чл. 7. и 12. Законика — донио једногласно пресуду: 1) *да В. М. због блудног насиља и нарушавања части народне и достојанства сенаторског губи не само чин сенаторски него да не може бити више никад државни црногорски чиновник,* 2) *да плати путнину перјаницима и проту попу Ђоку Бошковићу*'.

У једној пресуди Сената из 1874. године због зеленаштва примијењен је члан 90. Законика. Неки Стеван М. оптужен је да је узимао више камате но што је Закон дозвољавао. Он је на 400 талијера узео за 10 мјесеци и 25 дана камату за цијелу годину, која је износила по цванцику на талијер. Сенат је осудио Стевана *да му се одузме цијела горе назначена сума новца, која по § 90. Законика припада у цијелости обштој народној каси*'.

Наводимо и двије пресуде у којима је примијењен члан 52. Законика. Прва је од 1/13. јула 1871. године, а односи се на остојбину. Непотпуна, сна гласи: *... дође пред суд Новак Марков Бјелица с његовом снахом Златаном а кћерком Ивана Савићевића из Томића, која бјеше стојала за домаћином 4 године а и 2 године без домаћина. Даде јој се остојбина талијера 8. А дијете да иде с мајком Златаном, име му је Вуко Савов. Опредијели Сенат овом дјетету сваке године талијера 25, колико уздржи дијете мајка, а све овога дјетета да се препише и стави у протоколу. Наређује се капетану Вукану Борову и Николи Матанову да су они два прокарадури*'. Друга пресуда је од 2/14. септембра 1872. године и гласи: *Јела удаде се и у исти дом стоја 8 1/2 година па остала удовица и преудала се. Данас иста дође да тражи своју остојбину. За то судимо, да јој се да потпуна остојбина, која јој припада за вријеме њеног стајања у ту кућу*'.

Члановима 59. и 60. Законика прописани су обавеза и начин давања пореза, као и санкције према лицима која не би давала порез. Познато је да је у Црној Гори још од владишке Петра II Петровића порез редовно купљен. Према томе, и чланови 59. и 60. били су на снази.

Интересантна је једна жалба из 1858. године књазу Данилу у којој се јеромонах Манастира Довоље Пахомије позива на члан 45. Законика. Иако манастир у Довољи (на десној обали Таре) и његово земљиште у Пренђанима нијесу били тада у саставу Црне Горе, Пахомије се позива на Законик да Манастир има прече право да купи пограничну земљу од Турака него Шаранци. Јеромонах се жали књазу да у Пренђанима *има земља умјешата манастирска и турска, па су турску купили Шаранци Бојовићи и Вуковићи и Кнежевићи. Уз ону своју куповицу притисли и турску и манастирску. А гледао сам у Господареву Законнику, да не може други купити ни земљу, ни кућу, доклен не понуде близику од оне земље. Они су купили нијесу калуђере понудили, оће ли они купити, но су сами с Турцима куповали'* (подвучена мјеста су цитати у мојој књизи — Ј. Р. Б.).

В. Богичић је 1873. године на сваки члан Законика књаза Данила дао примједбе. Ове је његове примједбе 1938. године С. Боровски објавио у ЗАПИСИМА. Овдје се мишљење Богичића о примјени Законика много разликује од његових мишљења у рукопису МЕТОД И СИСТЕМ КОДИФИКАЦИЈЕ ИМОВИНСКОГ ПРАВА У ЦРНОЈ ГОРИ, који је Т. Никчевић 1967. године објавио као посебну књигу. У опаскама он је изнио да су и тада (1873) били у пуној примјени сљедећи чланови Законика: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 10, 14, 15, 25, 26, 27, 28, 41, 42, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 63, 70, 75, 76, 79, 80, 84, 85, 86, 89, 90, 91, 92 и 93. Дакле, по његовом мишљењу, 1873. године било је у потпуној примјени 38 чланова. За остале чланове је Богичић рекао да су модификовани, а за неке да су тада били већ укинати. Ми у овом раду објављујемо интегралне Богичићеве опаске, како би проблематика о Законнику књаза Данила била што потпунија“ (стр. 71—75).

Тако стоји ствар.

А КАКО ЈЕ „КРИТИЧАР“ СВЕ ТО „ВИДИО“ И ИНТЕРПРЕТИРАО!

У наредном пасусу „критичар“ ме ко зна по који пут оптужује: „Цијело поглавље Бојовића од с. 52 до 62 и по форми и по садржини се јако подудара са текстом др Бранка Павићевића: „Стварање црногорске државе“.

Из цитираног текста се не види о ком се поглављу у мојој књизи то ради. (Ово поглавље носи наслов — Садржина Законика — истр. 51—62). Већ сам указао да су Б. Павићевић и Т. Никчевић ријешили основна питања из државноправне историје Црне Горе, али не могу рећи да је „критичар“ макар и једну страницу објавио из епохе књаза Данила, или ишта из државноправне историје Црне Горе. У овом поглављу више пута сам се позвао на књигу Б. Павићевића, што је и нормално, јер једно поглавље (што сам и у књизи истакао) његове књиге носи наслов ЗАКОНИК ДАНИЛА I. Књигу Б. Павићевића сам коректно користио и више се пута на њу позивао. Срећом, Павићевић је жив, а био је и рецензент рукописа моје књиге.

У наредном пасусу „критичар“ пише:

„Бојовић се доста опширно служи и текстом Т. Никчевића који пише о методу Богишића под насловом: *‘Метод и систем кодификације имовинског права у Црној Гори’*. Бојовић се овдје упушта у расправљање питања о преносу власништва на некретнинама, које нема везе са тематиком рада. Па и ту чини прешке (*заједно са ауторима који то тврде* — подвукао Ј. Р. Б.) кад тврди да су писане исправе, као основ за пренос власништва, биле по правилу обавезна, како у саобраћају међу људима тако и пред судовима. То наводно потврђују исправе чак од 16 до 19. вијека“.

У поглављу О изворима и литератури, ево шта пише у вези са радом Т. Никчевића:

„Познато је да је у другој половини XIX вијека најпознатији изучавалац и кодификатор црногорског законодавства био професор др Валтазар Богишић. Он је у више радова писао и о црногорском праву. У овом раду нас посебно интересују његови радови о Законнику књаза Данила. У раду ПИСАНИ ЗАКОНИ НА СЛОВЕНСКОМ ЈУГУ он о Закону каже да — *‘премда је млад ипак оснивајући се по свему на народни обичај и на народне потребе и онда када хоће да неки зао обичај искоријени од велике је важности за историју нашега народнога права, као што је мало који средовјечни споменик’*. Међутим, у његовом рукопису *‘Метод и систем кодификације имовинског права у Црној Гори’*, који је др Томица Никчевић пронашао, научно припремио и дао му уводну студију, није указао на значај Законника књаза Данила. Напротив, ту га само на неколико мјеста помиње, и то са нетачним констатацијама, као: да је *‘Закон први писани у Црној Гори’*, да *‘у њему је у све било 98 чланова’*, а да *‘од 95 чланова њих 4-5 чланака осташе у потпуној снази’*. Припремајући Богишићев рукопис за штампу, Т. Никчевић је у уводној студији под насловом О научном методу В. Богишића и његовој расправи *‘Метод и систем кодификације имовинског права у Црној Гори’* указао на нека неприхватљива, па и контрадикторна Богишићева закључивања *‘кад покушава да разграничи значај и улогу закона и обичаја’*. Никчевић је ту добро оцијенио да је *‘чудноват став Богишићев у овој расправи према законским споменицима Црне Горе са краја XVIII и из XIX вијека, управо према Законнику општем црногорском и брдском ... и према Законнику Данила Г. У поменутој расправи Богишић сматра да је Законик књаза Данила мало примјењиван, ‘што је према несумњивим научним доказима историјскоправне науке неодрживо’*. Никчевић је с правом одбацио мишљење Богишића *‘да до седамдесетих година XIX вијека у Црној Гори за пренос власништва на непокретностима нијесу примјењиване исправе. То мишљење негирају многобројне приватноправне исправе од XVI до XIX вијека, које доказују управо супротно — да су исправе по правилу биле обавезне, како у саобраћају међу људима тако и пред*

судовима, што наравно није искључивало и друге основе доказивања'. Доказивање пред судом путем исправа био је не само најсигурнији начин него и увијек познат и такорећи редован судски поступак" — (подвучени текст је Божишића и Никчевића — Ј. Р. Б. стр. 19—20).

Дакле, и у овом случају „критичар“ је досљедан себи и свом методу. А, уз то, Т. Никчевић је књигу објавио 1967. године, па зашто „критичар“ није тада или касније рекао да се не слаже са његовим оцјенама? Или их напада зато што их ја прихватам?!

Оно што „критичар“ поново наглаба око примјене Законика и тумачења пресуда то је његова немоћ пред чињеницама. Он није доказао ништа супротно, већ се слијепо држи у науци превазиђеног мишљења. У жељи да нагласи да ја нијесам правник и да немам право да се бавим и правном историјом, „критичар“ истиче да сам се „заплео у тумачењу исправа за примјену Даниловог Законика“.

„Критичар“ се поново враћа на питање примјене Законика, па у искривљивању ствари, иако је „правник“, пише:

„Бојовић на стр. 63. тврди да су капетански судови слали Сенату парничаре да рјешавају спорове који су били у њиховој надлежности, а за које они нису могли наћи рјешење у Законнику. Као доказ за ово Бојовић наводи брачни спор Јована С. и кћери Шкера К. Међутим, Бојовић је овдје потпуно необавијештен о стању ствари. Треба наиме рећи да капетански судови уопште у то доба нису били надлежни за расправљање брачних спорова. Ислједну власт имао је Сенат, а коначну одлуку доносио је Митрополит“.

Ево шта о томе пише у мојој књизи:

„Поред Сената код врховног суда, постојали су и нижи судови. Ниже судови су сачињавали већином локални органи власти, и то: капетани, десечари (раније стотинаши), перјаници. Послије књаза Данила примиритељни (десечарски) судови су укинути. Капетански и десечарски судови су били првостепени судски органи и рјешавали су мање спорове, у првом реду оне из области грађанског права. Капетански судови су своје пресуде (сентенције) слали Сенату на одобрење и чување. Међутим, на сачуваним капетанским пресудама из периода 1869—1875. године нема сенатске потврде (апробације). Понекад су капетански судови слали Сенату парничаре, уз пропратно писмо, да он рјешава и оне спорове који су били у њиховој надлежности али за које они нијесу могли наћи рјешење у Законнику. Ево једног таквог примјера:

„Високославном Сенату на Цетиње. Пишемо ви поради Јована С., а то како се оженио кћером Шкера К. на два дана пред божичне покладе. Он нема ништа, но је кренуо у Србију и не оће жену да собом води. А она вели: — 'Ја оћу с њим куд год он обрне, ако ће ме држат за своју жену'. Иду к вама, па ви како наредите. И да ве Бог живи! Ваш покорни капетан'.

Да би се видјело како су судили и које су спорове рјешавали капетански судови наводимо у скраћеној форми следећу пресуду:

„Високославном Сенату црногорском и брдском на Цетиње поздрав. Пишемо ви за исконет једне давије, како давија Бајо В. на попа Митра Н., како је његов во убио краву Бајову и — крвава литса. И дођоше да се суде. И ја пита: — „Је ли во опак био?“ И казаше, да није. И ја не могу наћ, да му плати ништа. И он каже, да нијесу говеда натнали на његова, не би му краву убили, но би му крвава здраво била. А поп Митар каже: да га нијесу звали да заједно пасу, не би ту ни ћера. И да сте здраво. Ваш покорни капетан“.

Из наведеног текста се не види оно што „види“ „критичар“, јер ја не пишем о надлежности нижих судских органа (то је посебно питање), већ сам навео само два случаја као примјер какве су спорове рјешавали капетански судови. Исто се тако из наведеног текста види да није у питању развод брака („распустити“ или „раставити“, како је то предвиђено чл. 75, 76, 77. Законика), већ заједнички одлазак у Србију. Да су се Црногорци који су ишли на зараду у друге државе разводили од жена, била би то држава са највише разведених бракова.

„Критичар“ по ко зна који пут понавља питање примјене Законика, па за моју тврдњу „о пуној примјени Даниловог Законика све до 1870. године, а од онда о примјени око 40 чланова је чиста импровизација“ каже да на такав закључак „не може навести ни изворна грађа нити објављена литература“! Он при том превиђа чињеницу да сам за то навео више пресуда и интерпрално мишљење Божишића из 1873. године о примјени Законика, и да заиста није потребно велико умовање да би се на основу тога дошло до онаквог закључка до каквог сам дошао. Али „критичар“ не зна да су у науци докази нужни, поготово тамо гдје су питања спорна, па и у овом случају паушално даје суд о примјени Законика. Међутим, наука не признаје паушалне оцјене.

У наредном пасусу „критичар“ ме оптужује да у поглављу Рад на изради Законика наводим „давно познате ставове“ и „обрађену грађу“. Ја сам у том поглављу указао на оно што је о овом питању до сада било познато у литератури (а то је нормалан научни поступак), с тим што сам дао и више нових података и тако ово питање приказао у праницама расположиве грађе.

Само „истраживач“ какав је „критичар“ може оспоравати право коришћења објављених докумената. Јер ко би други осим њега могао рећи да наводим „обрађену грађу“! У науци је познато да је објављивање архивске, па и друге грађе, велики научни допринос.

У наредном пасусу „критичар“ пише:

„Код извора Даниловог законика, Бојовић брка изворе права са изворима Законика. Ту за њега нема разлике. Осим тога он на стр. 40. и долази до једног капиталног закључка. То је да у

Даниловом законнику нема страног утицаја. Ово је новина у нашој историјскоправној науци уопште. У настојању да буде оригиналан Бојовић тиме пориче опште познате и опште признате чињенице! које су давно доказане у нашој науци. Он у књизи наводи да то није само његово мишљење“.

У мојој књизи пише:

„Извори Законика књаза Данила су обичајно право, Законик Петра I из 1798, Закони отачества из 1833, судска пракса, уредбе и наредбе књаза Данила до доношења Законика.

Упоређујући садржину чланова Законика Петра I са садржином чланова Законика књаза Данила долази се до закључка да је Петров Законик у цјелини обухваћен у Даниловом Законнику. Чланови 3, 4, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 15, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29. и 30. Петрова Законика скоро без икаквих измјена унесени су у Данилов Законик. Наводимо одредбе поменутих чланова који одговарају појединим члановима Даниловог Законика.“

У књизи нијесам писао о изворима Законика митрополита Петра I, нити је то тамо било потребно (на то питање сам указао у другом раду). У овом случају ја сам констатовао који су чланови Законика митрополита Петра I скоро без икаквих измјена преписани (њих 19), а који су узети у измијењеном облику (њих 14). Дакле, сви. То сам урадио и за Законе отачества. Исто тако навео сам и оне наредбе књаза Данила (1852. до 1855) које су нашле мјеста у Законнику. Све сам то навео да читалац и сам види.

Иако то није предмет моје књиге, „критичар“ потезе и питање страног утицаја у Законнику митрополита Петра I и Законнику књаза Данила. Па када већ хоће, у вези са тим питањем навешћу само неколико мишљења наших најпознатијих научника из те области. Професор А. Соловјев аутор је многих студија, а посебно је заслужан што је објавио опромну грађу и учинио је доступнијом истраживачима (мени „критичар“ не дозвољава да користим објављену грађу); објавио је и рад О Карађорђевом законнику (Архив за правне и друштвене науке бр. 5 од 25. маја 1932), у коме поред осталог пише:

„Најмање имамо података о српском праву после пропасти српске државе... Самостални рад на српском праву био је прекинут после пропасти деспотовине и доласка Турака. Само је православна црква, имајући најјачи утицај на цео живот српског народа, брижљиво чувала традицију српско-византијског права. По манастирима преписују се стари законски зборници...“

Ипак на прелому XVIII и XIX века јављају се и први самостални српски законици новог доба, који много више одговарају животним приликама, него параграфи исписани из штампане Крмчије.

Ово су — Законик Црногорски 1798—1803. и Карађорђевог Законик.

И један и други рођени су из потреба живота, у пуном жеку борбе за независност против Турака, дати су ратоборним војни-

цима, који тек организују своје примитивне државе. Отуд краткост и примитивност ових законика, али отуд и њихова већа самосталност и значајност њихова.

Оба законика најмање се наслањају на писмену традицију. Иако је владика Св. Петар вероватно често читао штампану Крмчију, тешко је у његовом Законнику наћи неку директну позајмицу из Крмчије. Владика је хтео да да суд и управу Црногорцима, навикнутим на племенско разрачунавање. Стога је овај Законик претежно кривично-правне садржине, као свака *Lex Barbarorum*, као и Руска Правда XI века. Као некад први хришћански руски кнежеви, тако почиње и митрополит црногорски од ограничавања крвне освете и од ценовника повреда и увреда. Овај „Законик Црне Горе и Брдах“ има најмање додирних тачака са Душановим законодавством, јер секундарна примитивност црногорског живота XVIII века тражи много простите одредбе, него што их има у отменом законодавству Душановом, намењеном диференцираном сталешком друштву XIV века.

Исто можемо рећи и о Карађорђевом Законнику“ (стр. 173—176).

Б. Павићевић и Т. Никчевић као коаутори универзитетског уџбеника ИСТОРИЈА ДРЖАВА И ПРАВА ЈУГОСЛОВЕНСКИХ НАРОДА пишу, поред осталог, и о Законнику митрополита Петра I, па кажу:

„Прописи овог правног споменика су оригинални, јер аутор Законика није преузео никакве одредбе из старих или старијих наших законских споменика. То не значи да Законик није кодификовао нека начела из обичајног живота Црногораца и то само она која су одговарала историјским околностима у којима је настао Законик“ (стр. 332).

Професор Драгослав Јанковић, аутор многих студија, писац уџбеника и коаутор већ наведеног универзитетског уџбеника, о Карађорђевом Законнику пише следеће:

„За разлику од Закона проте Матије, Карађорђев закон представља сасвим нов закон, закон нове српске државе, која се стварала на рушевинама турске феудалне царевине. Он је прекинуо не само ону нит српског средњовјековног права која се протезала од Душановог Законика и још од раније, већ је прекинуо и сваку везу са дотадашњим, страним или домаћим, црквеним прописима и зборницима. И у томе би била његова прва основна карактеристика“ (стр. 215—216).

Професори Б. Павићевић и Д. Јанковић су живи и здрави, па зашто „критичар“ и „правник“ са њима не полемише? Онај ко претендује да предаје историју државе и права морао би знати бар оно што пише у уџбенику за студенте.

Узгред да напоменем да припадам оним научним радницима који црногорску државу виде од митрополита Петра до 1918. године.

Сматрам да су ново вријеме и нови услови живота тражили и нове законе. Према томе, када сам већ пред јавношћу позван од стране „критичара“ и „правника“, навео сам ево и мишљења реномираних научника о оригиналности (без страног утицаја) Законика митрополита Петра I и Карађорђевог Законика. Ја прихватам оцјене ових научника, а не оних који друкчије пишу. Ако је Законик митрополита Петра укомпонован у Законик књаза Данила, а „аутор Законика митрополита Петра није преузео никакве одредбе из старих или старијих наших законских споменика“ а ни књаз Данило није преузимао садржину наредба од других владара да би их издавао Црногорцима, како се онда може тврдити да је Законик књаза Данила чак под снажним утицајем средњовјековног српско-византијског права? То може да појми само логика „критичара“.

Према томе, крајње је неодговорно од стране „критичара“ и „правника“, и неуобичајено чак у писаном међуљудском разговору, износити највећу неистину „да поричем опште познате и опште признате чињенице“ (још са знаком чуђења) „које су давно доказане у нашој науци“. То може тврдити само „критичар“, који не зна ни шта пише у уџбенику за студенте.

„Критичар“ даље наглаба да цитирам „више пресуда како би доказао да се оне ослањају на Законик“, а затим „да свака пресуда представља историјат једног проблема“, да је „потребан“ „далеко већи степен знања“ но што га ја имам, да моје цитирање пресуда нема „ни непосредне везе са наводним изворима Даниловог Законика“ једино да ми „повећају број страница рада“. У истом „стилу“ и са истим „аргументима“ пише он и о ЗАКОНИМА ОТАЧАСТВА и да га ја узимам „као позитиван закон“ и да не говорим „да је у науци спорно да ли је то уопште Закон“.

Ни један студент Правног факултета у Титограду који излази на испит не би за Законе отачаства овако нешто рекао, јер у уџбенику по коме се спрема пише:

„Закони отачаства уствари представљају један законски пројекат који је написао председник црногорског Сената Иван Вукотић, припремајући га за објављивање и изгласавање на скупштини главара и старешина која је требала да се одржи крајем 1833. године. Закони отачаства имају само 20 чланова. Аутор пројекта имао је при руци егземплар законика Петра I јер су нека начела скоро потпуно преузета из овог законског споменика. Међутим, у настојању да се још више учврсти државни поредак, аутор пројекта иде још даље, установљавајући нека начела којих нема у Законнику обшчем црногорском и брдском.

Законима отачаства загарантовани су „поштење, живот и имуће“ под „дијеном“ живота не само становницима Црне Горе већ и „страном“ човеку који би „живио међу Црногорцима и Бр-

ђантима'. *Ово уставно начело ући ће касније и у законик Данила I* (подвукао Ј. Р. Б.). По Законима отачаства прописано је да ће свако противљење државном поретку и законима на којима је он почивао бити кажњено смртном казном“ (стр. 337).

„Критичар“ се потом поново врти око навођења пресуда и њиховог цитирања, све у циљу да „докаже“ да се она не односе на Законик књаза Данила. Нарочито му сметају оне пресуде од 1852. до доношења Законика 1855. године из којих се види да су касније нашле мјеста у Законнику. Такве пресуде су оне из 1852. године, које по „критичаревом“ процјењивању нијесу нашле мјеста у Законнику. Исти је случај и са наредбама Сената и књаза Данила из периода 1852—1855. „Критичар“ посебно истиче да ја не коментаришем и не „тумачим“ пресуде и наредбе. Мој задатак, међутим, није био да вршим „тумачења“ (не бар онаква каква врши „критичар“ са мојим текстом у књизи), већ да питања прикажем онако како то допуштају расположива архивска грађа и литература.

Далеко би ме одвело навођење свих оних мјеста у књизи из којих се јасно види да писање „критичара“ ни у овом случају није тачно. Но, и поред тога, ради читалаца указаћу бар на нека питања која „критичар“ нетачно приказује. „Критичар“ пише:

„Код извора Законика Бојовић трпа судске пресуде без смисла: и придаје им значај коју оне немају („који оне“, вјероватно штампарска грешка — Ј. Р. Б.). Тако на стр. 47. наводи пресуде Сената од 1. 9. 1852. г. и пресуде од децембра 1852. т. Прва говори о умиру крви и крвнини, друга о прелуби и кидану носа невјерној жени. Овде одлуке, по Бојовићу, нашле су мјеста у Законнику (с. 48). Међутим, таква тврдња је произвољна. Бојовић се и овдје служи својим методом: кад не може неку пресуду да подведе под одређени члан Даниловог законика он се држи уопштених формулација, тј. да су судске одлуке нашле мјеста у Законнику“.

Ево шта о првој пресуди (19. IX/1. X 1852) пише у мојој књизи:

„Правитељствујући сенат је 19. септембра/1. октобра/1852. године осудио на смрт Богдана Матијашева Кметовића због убиства Лаза Михаиловића Ђурашковића. Пресуда гласи:

„Да се зна и да је вјеровано ово учињено писмо пред свакијем судом.

Уби син Матијаша Кметовића Лаза Михаиловића Ђурашковића.

И тако, када смо чисто разабрали њихове давије, судимо *по куштуму земаљском* (подвукао Ј. Р. Б.) Богдана Матијашева на смрт.

И ко би га год иђе уфатио, да га убије као птицу у гору.

А да би се обазнао да Матијаш дочекива Богдана у кућу, исто да буде рушкетан“.

Овдје не треба никакво „тумачење“, јер свако ко зна читати и ко није слијеп и коме је стало до истине види да пише „судимо по куштуму земаљскому“ (подвукао Ј. Р. Б.). Када се зна да је Законик митрополита Петра укомпилован у Законик књаза Данила, зар није ова пресуда нашла мјесто у Законнику књаза Данила? Јесте за свакога, осим за „критичара“.

О другом случају, тј. о питању пресуде из децембра исте године, у мојој књизи пише:

„Пресудом од 17/29. децембра 1852. године Крстиња, супруга Зека Прелова Иванишевића, осуђена је на прогонство због прељубе. Пресуда гласи:

„Да се зна и да је вјеровано ово учињено писмо пред свакијем судом како Јово Шутиновић нанесе срамоту Иванишевићима и учини блуд са женом Зека Прелова Крстињом, а кћером Маркише Остојића и би међу њима женско дијете.

И тако ми суд када често разабрасмо, у прву, судимо да Јово Шутинов за нанесену срамоту даде Зеку Прелову 70 талијера а Марко Остојић да да 30 талијера, које су и подмирили пред Врховнијем Судом. И за ово се умирише и халалише.

У другу, судимо да Крстињи Остојића није нигдје стана у нашој држави. И који би је Иванишевић ухватио, слободан је њој нос окинути за изглед другима.

У трећу, судимо ако би ико обазнао од Иванишевића да се Јово с Крстињом састаје, слободно да се убије.

У четврту, судимо да међу Иванишевићима и Шпадијерима поради ове незаконите работе ничесове мрзости не буде“.

Члан 72. Законика књаза Данила гласи:

„Ако би се догодило којему Црногорцу или Брђанину да му жена његова није вјерна, па ако би своју жену уватио у блудности, то му се онда допушта да може и једно и друго убити; ако ли би она побјегла, то да јој стана у нашој земљи није“ (подвукао Ј. Р. Б.).

Наведена пресуда само за „критичара“ није нашла мјесто у Законнику.

И само још један примјер о томе како „критичар“ „тумачи“ мој текст и пресуде у мојој књизи:

„На стр. 49, аутор говори о пресуди Луки Бутурову, не наводећи њен датум, и подводи је под пропис чл. 69. Законика, што опет није тачно, јер овај члан није у вези са наведеном пресудом“.

Ево шта о томе пише у мојој књизи:

„Поводом преузимања жене иза жива мужа и убиства Сенат је у јулу 1853. године донио сваку пресуду (сентенцију):

„Како се догоди велико зло међу Бутуровићима и Скомичанцима и како премамаи Лука Бутуров жену Живана Савова Скомичанина и учинише безаконња и прељубодејство, и тако пође

Лука Бутуров и уби Живана Савова, и тако када ми суд поштено разабрасмо, тако судимо Луку Бутурова на смрт и тако паса Лука Бутуров за Живана Савова. И овако ми суд сентенцијасмо за праведно да остаје безговорно у вјечни вијек амин'. — Ова пресуда нашла је мјесто у чл. 69. Законика“.

Члан 69. Законика гласи:

„Који би човјек узео жену иза жива мужа или би упрабио дјевојку коју му не буду дјевојачки родитељи или својта или близика дјевојачка допуштила, која живије родитеља нема по закону и обичају наше православне источне вјере, такови да се има ћерати како безаконик и прабитељ туђе дјеце и да му стана у нашу земљу није; а његово имуће да се процијени и раздијели како и онога који самовољно чојека убије“.

Да је наведена пресуда нашла мјесто у чл. 69. Законика — то не види само „критичар“.

И још нешто: није тачно тврђење „критичара“ да ја не наводим датум. Ја сам навео мјесец и годину, а дан када је донесена пресуда ја нијесам могао да измислим када га нема у објављеној пресуди код Јов. М. Јовановића. Но, чак кад би „критичар“ и успио да утврди дан, то ништа не би мијењало у односу на садржину пресуде и Законик.

Дакле, и у овим случајевима „критичар“ неодговорно приказује моје наводе у књизи.

„Критичар“ до краја „тумачи“ и „коментарише“ на њему својствен начин. У том стилу он пише да се у чл. 69. Законика „не помиње смртна казна како тврди Бојовић“. Аналогно овоме он „тумачи“ и остале моје податке и закључке у књизи. Тешко је избројити колико се пута враћа на питање примјене Законика. Исти је случај и са питањем оригиналности рукописа Законика, који је по „критичару“ „наводно оригинални текст“. Наглаба он затим о фалсификатима у историји, па чак помиње и фалсификате „повеља средњовјековних владара“, које су фалсификаторима у неким случајевима обезбјеђивале велику материјалну корист. Он заборавља да је ово XX вијек, да се труд уложен у фалсификовање рукописа Законика књаза Данила ни материјално не би исплатио, поред тога што се за фалсификате и кривично одговара. Као је оригиналност рукописа установио највећи познавалац црногорске историје Ристо Ј. Драгићевић, као директор Државног музеја у Цетињу, и на документу својом руком написао: „оригинал Законика књаза Данила“, а уз њега и комисија коју су чинили Ђоко Пејовић и Андрија Лаиновић, и потписом потврдили да је у питању „оригинал Даниловог Законика који је досад био познат само у штампаном тексту“, онда ја нијесам имао шта да утврђујем, већ само да га приредим за штампу и дам на увид јавности.

На крају морам рећи да у нашој послеријатној штампи нијесам у једном тексту нашао толико неистина, импровизација, фалсификата, подметања и сл. колико у овима које је Новица Војиновић протурио у „Омладинском покрету“ и у „Политици“ о мени и мојој књизи. У настојању да се прикаже као „учени правник“ и да се управо сада покрене једна оваква кампања (не само усмена већ и јавна), он не бира средства. Али, поставља се питање: Да ли јавна друштвена гласила, као што су „Омладински покрет“ и „Политика“, могу уступати простор тексту којим се на најбестиднији начин јавно вријеђа достојанство јавног радника и омаловажава његов мукотрпни рад? И то овако, пред југословенском јавношћу!

17. јун 1983. године

Проф. др Јован Р. Бојовић